

IVARS IJABS, SERGEJS KRUKS

SAEIMA, VĀRDI UN DEMOKRĀTIJA;

***PILSONIS, LATVIETIS, NODOĻU MAKSĀTĀJS:
PILSONISKĀ SABIEDRĪBA LATVIJAS
PARLAMENTĀRAJĀ DISKURSĀ***

UDK 328
Ij 980

© Ivars Ijabs, Sergejs Kruks
© Mākslinieciskais iekārtojums, 2008

ISBN 978-9984-798-55-4

Grāmatas autori pateicas Sorosa Fonda – Latvija Cilvēktiesību un sociālās integrācijas programmai, kā arī programmas direktorei Liesmai Osei par atbalstu pētījuma tapšanā. Projekta īstenošana nebūtu bijusi iespējama bez Ilzes Auziņas zināšanām un izdomas plenārsēžu debašu tekstu datorizētā apstrādē. Pateicība pienākas arī tiem cilvēkiem, kuru draudzīgie padomi un kritika ļāva mums saskatīt mežu aiz Latvijas parlamentārā diskursa kokiem – Ivetai Kažokai, Marijai Golubevai un Dītei Liepai.

Saturs

Valsts un pilsoniskā sabiedrība	6
Pilsoniskā sabiedrība: teorētisks ietvars	9
Parlamentārais diskurss: teorija un prakse	13
1. DAĻA. IVARS IJABS. PILSONIS, LATVIETIS, NODOKĻU MAKSĀTĀJS: PARLAMENTĀRĀ DISKURSA KVANTITATĪVĀ ANALĪZE	24
1. Parlamentārā diskursa analīze: aktori un vērtības	24
2. Stenogrammu apstrāde un analīze	28
3. Analīze: 8. Saeima kopumā	38
4. „Jaunais laiks”	46
5. Latvijas Pirmā partija	51
6. Latvijas Sociālistiskā partija	57
7. “Par Cilvēktiesībām Vienotā Latvijā”	63
8. Apvienība „Tēvzemei un brīvībai”/LNNK	69
9. Tautas partija	74
10. Tautas Saskaņas partija	80
11. Zaļo un Zemnieku savienība	84
2. DAĻA. SERGEJS KRUKS. KOKAINA VALSTS VALODA: SAEIMA RUNĀ PAR PILSONISKO SABIEDRĪBU	89
1. Kokaina valsts valoda	90
1.1. Notikumu konteksts	90
1.2. Nominalizācijas un prekonstrukti	93

1.3. Ingridas Ūdres tukšvārdība.....	115
1.4. Ideoloģija darbībā	124
2. Tiesības uz publisko komunikāciju	126
3. Terminu interpretācijas	135
4. Sabiedrība: sadrumstalota un dezorganizēta	148
5. Secinājumi	173
1. PIELIKUMS. TB/LNNK VULGĀRA RUNAS KULTŪRA	177
2. PIELIKUMS. LEMMU LIETOJUMA BIEŽUMS PA FRAKCIJĀM	181
ATSAUCES	187

Valsts un pilsoniskā sabiedrība

Valsts varas un iedzīvotāju attiecības ir jebkuras demokrātiskas valsts pamatproblēma. Mūsdienās šis problēmas aplūkojums visbiežāk tiek saistīts ar pilsoniskās sabiedrības jēdzienu. Ar to tiek saprasta tāda sabiedrība, kuru raksturo demokrātiska līdzdalība, daudzveidīgas brīvas pašorganizācijas formas, kā arī kritiska ieinteresētība politiskajās norisēs. Pilsoniskā sabiedrība veido to sociālo un kulturālo „saturu”, ar kuru jātiek aizpildītām formālās demokrātijas institūcijām — vēlēšanām, partijām un parlamentiem. Pilsoniskā sabiedrība ir pilsoniska tādēļ, ka to raksturo noteiktas attiecības ar valsti. To veido brīvi un autonomi indivīdi, kuri paši spēj lemt par savu dzīvi, realizējot savas vērtības un intereses kopīgā tiesiskā ietvarā. Tādēļ pilsoniskai sabiedrībai nav nepieciešama nedz pastāvīga valsts aizgādība, nedz uzraudzība un kontrole. To veidojošie indivīdi ir spējīgi uz patstāvīgu sadarbību, kopīgu interešu definēšanu un aizstāvību. Tomēr pilsoniskā sabiedrība un demokrātiska valsts ir savstarpēji cieši saistītas: pilsoniskā sabiedrība ir politiski ieinteresēta sabiedrība, kura ir gatava nepārtraukti sekot līdzī valsts politiskajai dienaskārtībai, iesaistoties publiskā lēmumu izvērtēšanā. Savukārt no valsts ir sagaidāma pilsoniskās sabiedrības viedokļa respektēšana, atzīstot tās viedokli par leģitīmu balsi kopīgās intereses formulēšanā. Pilsoniskās sabiedrības un valsts attiecību ideāls ir to simetriskas attiecības: pilsoniskā sabiedrība atzīst demokrātiski ievēlēto amatpersonu kompetences lēmumu

pieņemšanā, savukārt politiskā elite uzlūko pilsoniskās sabiedrības viedokli kā nozīmīgu faktoru politiskajā dienaskārtībā. Šādā skatījumā pilsoniskās sabiedrības un valsts attiecības nav „nulles summas” spēle, bet gan abpusēji izdevīga sadarbība.

Latvijai integrējoties Eiropas Savienībā un citās starptautiskās organizācijās, pilsoniskās sabiedrības jēdziens ir ieguvis savu lomu arī Latvijas politiskajā dzīvē. Ir pieņemti vairāki politikas dokumenti, kā Valsts programma pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai (ĪUMSILS 2005a), Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas politikas pamatnostādnes (ĪUMSILS 2005b), ir pieņemts Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memorands, kuram pievienojies jau ievērojams skaits nevalstisko organizāciju (LR Ministru kabinets 2005). Īpaša loma ir Saeimas pieņemtajai Deklarācijai par pilsoniskās sabiedrības attīstību un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām (LR Saeima 2005). Atbalstu pilsoniskās sabiedrības attīstībai savās programmās deklarē arī daļa Latvijas politisko partiju. Tomēr pozitīva attieksme pret pilsonisko sabiedrību nebūt nav kļuvusi pašsaprotama. Tās tiesības uz līdzdalību un savu viedokli politisko lēmumu izvērtēšanā joprojām bieži tiek ignorētas vai pat atklāti apstrīdētas. Politiskās elites vidū bieži ir sastopama noraidoša attieksme pret tām pilsoniskās sabiedrības grupām, kuras vēlas paust savu viedokli aktuālos politiskos jautājumos. Tāpat ievēlēto politiķu vidū reizēm var novērot arī izteikti paternālistisku, aizbildniecisku attieksmi pret pilsonisko sabiedrību, vēlme

pārraudzīt un ierobežot nevalstisko aktoru aktivitātes. Domājot par pilsoniskās sabiedrības turpmāko attīstību, ir ļoti nozīmīgi šīs attieksmes apzināt un pakļaut metodiskai analīzei. Šāda analīze ļauj identificēt galvenās problēmas pilsoniskās sabiedrības politiskās lomas uztverē, kuras būtu novēršamas turpmākajā darbā ar sabiedrības attieksmi un rīcībpolitikas veidošanā.

Šā pētījuma centrā atrodas jautājums par pilsonisko sabiedrību Latvijas parlamentārajā diskursā. Tā galvenais uzdevums ir noskaidrot galvenās aprises tam pilsoniskās sabiedrības tēlam, kurš tiek veidots valsts centrālajā politiskajā forumā — Saeimā. Šim nolūkam tiks izmantotas Saeimas plenārsēžu stenogrammas četrus gadus jeb vienu Saeimas sasaukuma garumā. Vispirms tiks analizēts pilsoniskās sabiedrības aktoru un vērtību īpatsvars Latvijas parlamentārajā diskursā, identificētas ar tiem saistītās tēmas un konteksti, kā arī izvērtēts pilsoniskās sabiedrības veidols konkrētu politisko spēku runas veidā. Šādai analīzei ir jāpalīdz atbildēt jautājumam: cik lielā mērā politiskajos dokumentos un deklarācijās paustais atbalsts pilsoniskajai sabiedrībai saskaņojas ar faktisko pilsoniskās sabiedrības izpratni Latvijas politiskās elites vidū. Izpratne šajā jautājumā ļaus tuvoties plašākai problēmai: vai deklarētais atbalsts pilsoniskajai sabiedrībai ir kļuvis par Latvijas politiskās kultūras organisku sastāvdaļu, vai tomēr starp deklarētajām vērtībām un ikdienā paustajām attieksmēm pastāv pretrunas, nepilnības un pārrāvumi.

Pilsoniskā sabiedrība: teorētisks ietvars

Līdzīgi daudziem politiskās leksikas pamatjēdzieniem, arī „pilsoniskā sabiedrība” ir vienlaikus empīrisks, aprakstošs jēdziens un normatīvs priekšstats par vēlamu sabiedrības iekārtojumu. Empīriskā skatījumā pilsoniskā sabiedrība visbiežāk ietver nevalstiskas un daudzveidīgas brīvprātīgās asociācijas. Šeit parasti tiek uzsvēta to instrumentālā nozīme sociālu problēmu risināšanā. Šādas asociācijas ļauj cilvēkiem aizstāvēt savas intereses un vērtības, piemēram, arodbiedrību, profesionālo biedrību, jaunatnes organizāciju un interešu aizstāvības NVO formā. Šādas organizācijas kalpo kā attīstības dzenulis daudzās sabiedrībās, ieskaitot arī tās topošās demokrātijas, kurās valsts vara ir defektīva, korumpēta vai represīva. Cilvēku spēja brīvas pašorganizācijas ceļā sasniegt savus mērķus palīdz risināt daudzas problēmas izglītībā, sociālajā aprūpē, veselības aizsardzībā un citur.

Vienlaikus līdzās aprakstošam skatījumam plaši ir izplatīta arī normatīva perspektīva, kura pilsoniskajā sabiedrībā saskata ne tikai instrumentu sociālu mērķu īstenošanai, bet arī demokrātisku pašvērtību. Šajā skatījumā pilsoniskā sabiedrība vispirms nozīmē apliecinājumu indivīdu spējai uz brīvu sadarbību ārpus politiskās varas aizgādņības. Šajā skatījumā pilsoniskā sabiedrība ietver ievērojami vairāk par brīvprātīgām asociācijām. Tā paredz arī indivīda tiesību aizsardzību, politiskās varas atbildību, pilsoņu brīvu līdzdalību un viedokļa paušanu publiskajā

telpā — gan ar mediju starpniecību, gan ar dažādām pilsoniskām iniciatīvām, demonstrācijām, piketiem u.c.

Mūsdienu pilsoniskās sabiedrības teorijā būtisku vietu ieņem Ernesta Gellnera darbs „Brīvības nosacījumi: pilsoniskā sabiedrība un tās sāncenši”. Šeit pilsoniskā sabiedrība tiek definēta kā to organizāciju kopums, „kuras ir gana stipras, lai līdzsvarotu valsti un, vienlaikus neliedzot valstij pildīt tās miera uzturēšanas funkciju un dažādu būtisku interešu šķīrējtiesnieša lomu, tomēr liedz tai uzkundzēties un atomizēt visu pārējo sabiedrību” (Gellner 1996: 5). Šāds sabiedrības iekārtojuma veids, pēc Gellnera domām, ir radījis specifiski eiropisko indivīda politiskās brīvības apziņu, kura vēsturiski ir cieši saistīta ar pilsonisko sabiedrību. Līdzīgu, taču konceptuāli izvērstāku pieeju izvēlas Jirgens Koka un viņa sekotāji. Kokas pieejas novitāte slēpjas apstākļi, ka viņš šo jēdzienu izmanto analītiskiem un interpretācijas nolūkiem, aplūkojot tā gaismā dažādus fenomenus Eiropas vēsturē. Atšķirībā no Gellnera Koka sniedz plašāku pilsoniskās sabiedrības definīciju:

„Pie „pilsoniskās sabiedrības” pieder augsts sabiedriskās pašorganizācijas apjoms līdz ar atbilstošiem resursiem, kā komunikācijas spēja, izglītība un uzticēšanās. Pie „pilsoniskās sabiedrības” pieder leģitīma daudzveidība, regulēts konflikts un specifiska attieksme pret varu: tās savaldīšana, iežogošana un minimizēšana.” (Kocka 2001: 10)

Līdz ar pilsoniskās sabiedrības veidošanos noteicošu lomu politikā iegūst t. s. vidējā līmeņa grupas — tās brīvprātīgās asociācijas, interešu grupas un apvienības, kuras atrodas starp valsti un indivīda privāto sfēru. Šis